

ABDULRAZAK GURNAH • **Deniz Kenarında**

By The Sea

© 2001 Abdulrazak Gurnah

Bu kitabın yayın hakları Rogers, Coleridge and White Ltd. aracılığıyla alınmıştır.

İletişim Yayınları 3048 • Dünya Edebiyatı 278

ISBN-13: 978-975-05-3156-9

© 2021 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2021, İstanbul

DIZI YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge

YAYINA HAZIRLAYAN Barış Özkul

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Emmanuel Ekong Ekefrey, “Otim Udia”, 1999

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Büşra Bakan

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ABDULRAZAK GURNAH

Deniz Kenarında

By The Sea

ÇEVİRİ VE ÖNSÖZ

Müge Günay

ABDULRAZAK GURNAH 1948'de Doğu Afrika kıyısındaki Zanzibar'da doğdu. Anadili, Afrika'da seksen milyon kişinin konuştuğu Svahili'dir. İlköğrenimini İngiliz okullarında tamamladı, çocukluğunda gittiği Kuran kursunda Arapça öğrendi. Gençliğinde Zanzibar Ayaklanması'na (1964) ve sonrasında kurulan sosyalist rejimin çalkantılı yıllarına tanıklık etti. 1968'de İngiltere'ye gitti. Yükseköğrenimini Kent Üniversitesi'nde tamamladı. Doktora tezinde (1982) kolonyal söylemin Doğu Afrika, Karayip ve Hindistan edebiyatındaki izdüşümlerini analiz etti. Postkolonyal edebiyat alanında uzmanlaştı. Halihazırda Kent Üniversitesi'nde İngiliz edebiyatı profesörü. İlk romanı *Memory of Departure*'da (Ayrılışın Hatırası, 1987) Afrika'da geçen gençlik yıllarının ardından ülkeyi terk eden Hassan karakterinin hafızasında yer eden Afrika imgesini postkolonyal dönemin kimlik sorunları ışığında inceledi. İkinci romanı *Pilgrim's Way* (Hac Yolu, 1988) başlığını Winchester'ı Canterbury'deki Thomas Beckett mabedine bağlayan yoldan alır. Daha iyi bir yaşam umuduyla İngiltere'ye gelen Tanzanyalı Davud, karşılaştığı göçmen karşıtı tutumlardan dolayı paranoyak bir benlik geliştirir ve çareyi Tanzanya'daki geçmişi tamamen silmekte arar. *Dottie* (1990), Dottie Badoara Fatma Balfour karakteri üzerinden benzer bir yabancılaşma sorununu tartışır. Fatma Balfour'un melez kimliği, ırk ve etnisite sorununun göçmen ve sürgün karakterler üzerindeki travmatik etkilerinin yakıcı bir simgesidir. *Cennet*'te (1994) Gurnah, Yakup'un oğlu Yusuf'un Kuran'da anlatılan hikâyesini 1900-1914 arası Doğu Afrika'ya uyarlar. Kolonyal söylemin Afrika'ya dair klişelerini kölelik, tarihin çarpıtılması, İslâmofobi gibi meseleler üstünden tartışırken Yusuf'un bireysel hikâyesi bir yandan kolonyalizmin bir yandan da despotizmin eleştirisine açılan ikili bir işlev görür. *By the Sea* (Deniz Kenarında, 2001), emperyal pedagojinin Afrika'nın yerli gelenekleriyle karşılaşmasının doğurduğu verimli paradoksları konu eder. Salih Ömer, Kuran eğitimi almaktan duyduğu geleneksel kıvanç ile kolonyal eğitimin kazandırdığı dünya bilgisi arasında bocalarken yeni Afrika'nın çelişkileri ete kemiğe bürünür. *Son Hediye* (2011), 1996'da yayımlanan *Sessizliğe Hayranlık*'la (2018) birlikte bir nehir roman anlatısıdır. *Sessizliğe Hayranlık*'ın isimsiz anlatıcısı ülkesini terk eden bir Zanzibarlı muhaliftir; Britanya'ya yerleşip evlendikten sonra öğretmenlik yapar. Hayatının en istikrarlı görünen döneminde bireysel tarihini yazmaya karar verdiğinde, hiç de istikrarlı olmayan, kayıp ve kırılğan bir bastırılmış benlikle yüzleşmek zorunda kalır. *Son Hediye*'de ise Gurnah, bu isimsiz anlatıcısının hikâyesini kültürel farklılıkları, belleğe kazanmış tarifsiz acıları kateden bir anlatıya kavuşturur. Gurnah'ın hakikat anlayışı, gerek kolonyal dönemin karamsar ve toptancı tasvirlerini gerekse anavatan-memleket şovenizmlerini reddeden sahici bir arayışa dayanır. Gurnah, romanları dışında, Salman Rushdie, Anthony Burgess, Joseph Conrad, Vidiadhar Surajprasad Naipaul, Zoe Vicomb gibi yazarlar üstüne edebiyat eleştirileri yazdı, kitaplar hazırladı.

Denise için...

Aksi belirtilmedikçe bütün dipnotlar çevirmene aittir.

Kutsal Emanetler

1

Daha sonra arayacağını söyledi, bazen böyle söylediğinde sonra arar. Rachel. Bana kart yollamış, çünkü evde telefonum yok, olmasını istemiyorum. Kartta, gelmesi sorun yaratacaksa onu aramamı söylemiş, ama aramadım. İçimden gelmedi. Vakit geç oldu, artık bu saatten sonra geleceğini sanmıyorum, gelmez bugün.

Gerçi kartta, bugün altıdan sonra, demiş. Belki de sadece yapılmasıyla hedefine ulaşan o iyi niyet gösterilerinden biridir bu; bununla avunacağımı kesinlikle bilerek, ki öyle de oldu, beni düşündüğünü söylemek için yapmıştır. Önemi yok, ama gecenin karanlık saatlerinde çıkıp gelmesini, açıklamalar ve hayıflanmalarla ortalığı velveleye verip gecenin gebe sessizliklerini bozmasını, olmadık planlar yaparak beni karanlığın kalan saatlerinden biraz daha yoksun bırakmasını istemiyorum.

Karanlık saatlerin benim için ne kadar değerli olmaya başladığına, gecenin sessizliğinin önceden korkunç derecede durgun, kelimelerin üzerinde bekleyip duran tekinsiz sükunetle son derece gergin olmasına karşın şimdi nasıl da fisil-

tlar ve mırıltılarla dolduğuna hayret ediyorum. Sanki buraya gelip yaşamak, dar bir kapıyı kapatıp genişleyen bir kalabalığa başka bir kapı açmak gibi. Karanlıkta uzam duyğumu kaybediyorum ve bu hiçlikte kendimi daha bütün hissediyorum, ses oyunlarını, sanki ilk defa ortaya çıkıyorlarmış gibi, daha net işitiyorum. Bazen uzaklardan bir müzik duyuyorum, açık havada çalınıyor ve bana boğuk bir fısıltı olarak ulaşıyor. Karanlıktan, onun uçsuz bucaksız boşluklarından ve yer değiştiren gölgelerinden korkmama rağmen geçen her kupkuru günün ardından geceyi ipe çekiyorum. Bazen, parçalanmış evlerin enkazında ve karmaşasında yaşamak kaderimmiş gibi geliyor.

Olayların nasıl böyle bir hal aldığı kesin bir biçimde bilmek, belli bir eminlikle ilk olarak şü oldu, sonra o buna ve şüna yol açtı ve bu noktaya geldik demek zor. Anlar parmaklarım arasından kayıp gidiyor. Bunları kendi kendime hikâye ettiğim zamanlarda bile bastırđığım şeylerin, hatırlamayı unuttuğum şeylerin yankısını duyabiliyorum, bu da anlatımı, hiç istemesem de epey zorlaştırıyor. Fakat bir şeyler söylemek mümkün ve ben de tanıklık ettiğim, bir parçası olduğum, sonu ve başlangıcı benden öteye uzanan bu küçük duygusal oyunların hesabını verme, muhasebesini yapma arzusu duyuyorum. Bunun soylu bir arzu olduğunu düşünmüyorum. Yani, açıklamak için can attığım büyük bir hakikate vakıf değilim ya da çağımızı ve içinde bulunduğumuz koşulları aydınlatacak ibret verici bir olay gelmedi başıma. Ama bir şeyler yaşadım, evet, yaşadım. Burası o kadar farklı ki sanki bir hayatı bitirmişim ve şimdi başka bir hayat yaşıyorum. Bu yüzden belki kendime bir ara başka bir yerde başka bir hayatım olduğunu ama bunun artık geride kaldığını söyleyebilirim. Bununla birlikte eski hayatımın önümden ve ardından coşkun bir biçimde, güröl güröl, sapaşağlam aktığını biliyorum. Zamanım var ve zamanın ellerinde-

yim, dolayısıyla kendimi de açıklayabilirim. Er ya da geç buna geleceğiz.

Deniz kenarında küçük bir kasabada yaşıyorum, hayatım boyunca böyle oldu, gerçi bunun büyük kısmı buradan çok uzakta, sıcak, yeşil bir okyanus kıyısında geçti. Artık bir yabancının yarım hayatını yaşıyorum, televizyon ekranlarından içerilere göz atıyorum ve yürüyüşlerimde gördüğüm insanları üzen o bitmek bilmez korkuları tahmin etmeye çalışıyorum. Gözlerimi dört açıp olabildiğince gözlemlememe rağmen içlerinde ne zorluklar yaşadıklarını kestiremiyorum, ama korkarım gördüklerimin çok azını anlıyorum. Gizemli olduklarından değil ama yabancılıkları beni etkisizleştiriyor. En sıradan davranışlarına bile eşlik eden mücadele duygusunu pek anlayamıyorum. Tükenmiş ve şaşkın görünüyorlar, bir türlü akıl erdiremediğim bir hengâmede sürüklenirken gözleri elemle bakıyor. Belki ben abartıyorumdur ya da onlardan farklılığımın üstünde durmakta ısrar ediyordumdur, aramızdaki zıtlık üzerinden bir drama yaratmaktan kendimi alamıyorumdur. Belki sadece boz bulanık okyanustan esen serin rüzgâr karşısında zorlanıyorlardır ve ben de bu manzaradan bir anlam çıkarmak için fazla çaba sarf ediyordumdur. Bunca yıldan sonra görmemeyi, gördüğümü düşündüğüm şeyin anlamıyla ilgili ihtiyatlı davranmayı öğrenmek kolay değil. Yüzleri ilgimi çekiyor. Alay ediyorlar benimle. Sanırım öyle.

Caddeler beni geriyor, tedirgin ediyor ve bazen kapısı kilitli evimde bile alt dünyayı karıştıran fısıltılar ve hışırtılar yüzünden uyuyamadığımı ya da rahatça oturamadığımı fark ediyorum. Üst dünya zaten hep karışık, çünkü Tanrı ve melekleri orada yaşıyor ve yüksek siyaseti tartışıyor, ihanet ve isyanı saklandığı yerden bulup çıkarıyor. Teklifsiz dinleyicilerden ya da muhbirlerden veya kendine hizmet edenlerden hoşlanmıyorlar ve bunların yüzlerini karartma ve saçlarını

ağartma imkânını ellerinde bulunduruyorlar. Melekler, önlem olarak, haylaz kulak misafirlerini caydırmak için ara sıra, sakatlayıcı yaralar açma tehlikesi taşıyan şiddetli bir sağanak gönderiyor. Orta dünya ise, büyüklerinden nasihat dinlemeye çabalarken, kıvranan, çırpınan, burnundan soluyan rahiplerin ve kapı aralığındaki ifritlerin, çenesi düşük cinlerin, ruhsuz yılanların bulunduğu münakaşa alanı. A-aa duydun mu ne dediğini? Ne demek ki bu? Alt dünyanın karanlığı ise, her şeye inanabilecek, her şeye boyun eğebilecek zararsız fırsatçıları ve hayalperestleri bulacağınız yer; bir araya geldikleri daracık alanları sıkıştıran ve kirleten saf ve ruhsuz güruhun alanı bu ve beni bulacağınız yer de burası. Başka hiçbir yer burası kadar uygun değil benim için. Belki de, başka hiçbir yer benim için bu kadar uygun *değildi* demeliyim. Hayatımın en görkemli, en parlak evresinde beni bulacağınız yer burasıydı, çünkü bu şehre geldiğimden beri buranın atmosferinde ve dar yollarında hissettiğim korku ve huzursuzluğu görmezden gelemiyorum. Gerçi her yer için geçerli değil bu. Yani bu huzursuzluğu her yerde ve her zaman hissetmiyorum. Mobilya dükkânları sabahları sessiz oluyor, geniş mekânlar, belli bir sükûnet içinde dolaşıyorum oralarda, yalnızca havada uçuşan minik suni elyaf partikülleri rahatsız ediyor beni, burnumun içine ve bronşlarıma yapışması en sonunda bir süreliğine oradan uzaklaştırıyor beni.

Mobilya dükkânlarını, beni buraya yerleştirmelerinden sonraki ilk günlerde tesadüfen buldum, bununla beraber mobilyalara ilgim her daim vardı. Hiçbir şey yapmasalar ayaklarımızı yere basmamızı sağlayıp bizi yerde tutuyorlar, değersiz hayatlarımızdan duyduğumuz dehşet bizi yıldırırken, ağaçlara tırmanmamızın ve çıplak halde ulumamızın önüne geçiyorlar. Bizi yolsuz çöllerde amaçsızca dolaşmaktan, orman meydanlarında ve damlayan mağaralarda yam-

yamlık peşinde koştuktan alıkoyuyorlar. Kendi adıma konuşuyorum, her ne kadar bu alelade görüşüme fikir beyan etmeyenleri katmaya kalkmış olsam da. Her neyse, bana bu daireyi mülteci merkezindekiler buldu ve beni kaldığım yerden, Celia'nın Pansiyonu'ndan buraya getirdiler. Oradan buraya yolculuğum kısa sürdü ama benzer evlerin sıralandığı kısacık sokaklardan bir sağa bir sola kıvrılıp durarak geçti. Sanki bir saklanma yerine götürülüyormuşum gibi hissettim. Fakat sokaklar o kadar sessiz ve düzdü ki bir zaman yaşadığım o öbür şehrin bir bölgesi olabilirdi burası. Hayır olamazdı. Burası çok temiz, aydınlık ve ferahtı. Çok sessizdi. Caddeler fazlasıyla geniş, elektrik direkleri fazlasıyla muntazam, kaldırımların kenar taşları halen tamdı, her şey iyi işler vaziyetteydi. Eskiden yaşadığım şehir aşırı derecede pis ve karanlık olduğundan değil ama oranın caddeleri kendi içine kapanırdı, keskin bir dönüşle kokuşmuş yakınlıkların çürümüş kalıntılarına doğru kıvrılırdı. Hayır, o şehrin bir bölgesi olamazdı burası ama içinde onu andıran bir şey vardı; çünkü burada kısıtlandığımı ve gözlendiğimi hissediyordum. Bu yüzden beni bıraktıkları anda nerede olduğumu anlamak ve denizi bulabilecek miyim görmek için dışarı çıktım. Köşedeki, mobilya dükkânlarından oluşan kasabayı da işte bu şekilde buldum; hepsi birer depo kadar geniş, bir kare içerisinde, sınırları park yerleriyle çizilmiş altı tane dükkân. Middle Square Park deniyor buraya. Çoğu sabah sessiz ve boş oluyor, elyaf partikülleri beni uzaklaştırana kadar yatakların ve kanepelerin arasında geziniyorum. Her gün başka bir dükkâna giriyorum ve birinci ya da ikinci seferden sonra tezgâhtarlar benimle göz teması kurmuyor artık. Kanepelerin, yemek masalarının, yatakların, büfelerin arasında dolaşıyorum, birkaç saniye bir eşyanın başında oyalanıp teknik aksamını kurcalıyorum, fiyatına bakıyorum, şunun kumaşını ötekinkiyle karşılaştırıyorum. Söylemeye gerek yok, bazı

mobilyalar çirkin ve aşırı süslü, bazıları ise zarif ve usta işi, işte bu depolarda bir süreliğine bir tür rahatlama hissediyorum, merhamet ve bağışlanma imkânı buluyorum.

Ben bir mülteciyim, sığınmacıyım. Bu kelimeler, sürekli duyulduğu için sıradan kelimeler gibi gözükseler de öyle değiller. Gatwick Havaalanı'na geçen senenin 23 Kasım'ında bir akşamüstü vardım. Hikâyelerimizdeki küçük, tanıdık bir dönüm noktasıdır bu; bildiğimiz şeyi geride bırakıp sıkış tıkkış valizimizi alır, gizli ve çarpık hırslarımızı bastırır, yabancı bir yerlere geliriz. Daha önce deniz yoluyla, karadan ve hayalimde yolculuklar yapmış olsam da bu, bazıları gibi benim de ilk uçak yolculuğum ve havaalanı gibi devasa bir yere ilk gelişimdi. Soğuk ışıklarla aydınlatılmış, boş, sessiz tünellerde ağır ağır ilerliyordum gibi hissetmiş olmama rağmen şimdi düşününce, sıralı koltukların, kocaman cam pencerelerin, işaretlerin ve talimatların önünden geçtiğimi biliyorum. Tüneller, dışarıdaki yekpare karanlığa vuran incecik yağmur ve içeride beni kendine doğru çeken ışık. Bildiklerimiz bizi sürekli bir şey bilmediğimiz döneme savuruyor, dünyayı, sanki hâlâ o sığ, soğuk hazneye, çocukluk dönemi korkularımızdan beri tanıdığımız o deliğe, çömelen kişiyimsiz gibi görmemize sebep oluyor. Yavaş yavaş ilerledim, her tedirgin dönüşte karşıma nereye gideceğimi söyleyen bir işaretin çıkmasına şaşırđım. Yavaş yürüdüm ki dönüşleri kaçırmayayım, levhaları yanlış okumayayım, şaşkınlıktan bocalayıp daha şimdiden dikkat çekmeyeyim. Beni pasaport masasına yönlendirdiler. "Pasaport," dedi adam, önünde uzunca bir süre, yakalanmayı ve tutuklanmayı bekleyerek dikildikten sonra. Sert görünüyordu yüzü, buna rağmen bakışlarındaki ifadesizlik hiçbir şey belli etmemeye kararlıydı. Tek kelime etmemem, İngilizce bilmiyordum gibi davranmam söylenmişti. Bunu neden söylediklerini tam olarak bilmiyor-

dum ama dedikleri gibi davranacaktım çünkü bu tavsiye bir kurnazlık, güçsüzlerin bildiği türden işe yarar bir şeytanlık taşıyordu. Sana adını, babanın adını ve bu hayatta ne işe yaradığını soracaklar: Hiçbir şey söyleme. Adam ikinci kez *pasaport* deyince, hakaret ve tehditle karşılaşacağımdan ürkererek pasaportumu uzattım. En ufak bir aksilikte ters ters bakan, tükürükler saçarak konuşan, sırf kutsanmış otoritelerini kullanma zevki için karşısındakiyle eğlenen, onu aşağılayan memurlara alışkındım. Bu yüzden küçük kürsüsünün arkasındaki göçmenlik işleri memurunun bir şeyleri kayda geçirmesini, söylenmesini ya da başını sallamasını, gözlerini yavaşça yukarı çevirip, ayrıcalıklı olanın ricacıya baktığı gibi kendinden emin bir öfkeyle bana dikmesini bekledim. Fakat sahte belgemi şöyle bir inceledikten sonra, az önce oltasının hareketlendiğini hisseden bir balıkçı gibi dizginlemeye çalıştığı bir memnuniyetle bana baktı. Giriş vizesi yok. Sonra ahizeyi kaldırıp bir süre konuştu. Artık açıkça gülümsüyordu, köşede beklememi söyledi. Yere bakarak dikildiğim için beni sorguya götüren adamın yaklaştığını görmedim. Bana isimle hitap etti ve yüzüne baktığımda gülümsedi, belli bir güven taşıyan, bu pürüzü çözmek için benimle gelmek ister misin diyen, dostça, yol yordam bilen bir gülümseme idi bu. Önümde hızlıca yürürken kilolu olduğunu ve sağlıksız görüldüğünü fark ettim, görüşme odasına girinceye kadar nefes nefese kalmıştı, tişörtünü çekiştiriyordu. Bir sandalyeye oturdu ve hemen rahatsızca kıpırdandı, hoşlanmadığı bir bedene zorla hapsedilmiş biri olduğunu düşündüm. Gerginliğinin bana karşı tutumuna yansıtacağından korktum ama sonra tekrar gülümsedi ve yumuşak ve nazik davrandı. Küçük, penceresiz beton zeminli bir odadaydık, aramızda bir masa vardı ve duvar boyunca bir bank uzanıyordu. Oda floresan lambalarla aydınlatıldığı için kurşun rengi duvarlar gözlerimin kenarından itibaren etrafımı kuşatı-

yordu. Ceketinin üzerindeki rozeti işaret ederek adının Kevin Edelman olduğunu söyledi. Allah sağlık versin sana Kevin Edelman. Tekrar gülümsedi, fazla gülümsüyordu, belki de elimden geleni yapsam da tedirginliğimi görüyor ve beni rahatlatmak istiyordu ya da belki işi gereği karşısına gelenlerin huzursuzluğundan zevk alması kaçınılmazdı. Önünde sarı bir bloknot duruyordu, benimle konuşmadan önce sahate pasaportuma bakarak birkaç saniyede adımları not etti.

“Biletinizi görebilir miyim?”

Ah, evet bilet.

“Bagajınız olduğunu görüyorum,” dedi işaret ederek. “Bagaj etiketiniz.”

Anlamamış gibi yaptım. İngilizce bilmeden *bileti* bilebilir-diniz ama bagaj etiketi biraz ileri seviyeydi.

“Bagajınızı aldıracağım,” dedi bileti bloknotunun yanına koyarak. Sonra tekrar gülümsedi, konuyla ilgili başka bir şey söylememek için kendini tuttu. Uzun bir surat, şakak kısmı biraz etli, özellikle gülümserken.

Belki de sadece bagajımı didik didik etmenin vereceği zevkle ve orada göreceği şeyin ona ihtiyaç duyduğu bilgiyi ben yardımcı olsam da olmasam da sağlayacağımı bilmenin eminliğiyle gülümsüyordu. Böyle bir incelemenin zevkli olabileceğini tahmin edebiliyorum; bir odaya görüş için hazırlanmadan önce bakmak gibi, odanın sahibi sıradanlığının bir tür seyirliğe dönüşmeden önce görülmesi gibi bir şey olsa gerek. İnsanların saklamaya uğraştığı şeyleri açığa çıkaran gizli kodlara eminlikle vakıf olmanın da zevkli bir şey olduğunu tahmin ediyorum, bagajın yorum bilimi; arkeolojik bir izi takip etmek ya da bir nakliye haritasındaki hatları incelemek gibi. Sessizce bekledim, bir rahatsızlık hissedecek olursa onunla birlikte hissedebileyim diye nefesimi onun nefesine uydurdum. Neden Birleşik Krallık’a giriş yapmak istiyorsunuz? Turist misiniz? Tatilde misiniz? Paranız var mı?